

ZORA

Pesem Makabejcev.

I.

Dan je sinul, in poljane
temne gromko čuj šumijo,
kot da vihre nepoznane
z južnih se strani valijo.

To je bojni krik, vrstà je
bojnih marsiljeza smela;
v jutru speča sred poljan je
dvignil glas njegov krdela.

Kdo si, Silni, ki prihajaš
in se klanjajo tisoči,
z grozo močne ki navdajaš
nepremagan v svoji moči?

Stvarnik sinji, Tebi slava,
ki svetovi Te slavijo!
Kaži Tvojim pota prava,
zvezde Tvoje naj gorijo.

Koder pesem naša hodi,
prapori žare naj Tvoji,
da spoznajo Te narodi
v Tvojih močnih, v svetem boji!

II.

Vera Tebe je spoznala
veda slednja Te uči,
o pokrepi srca naša
z vinom Tvojih besedi!

Ko mrakovi libanonskih
logov, Tvoji uki so,
balzam Tvoji vsi obeti
dušam našim v muki so!

Naj ne peša, naj ne pade,
naj mladost živi!
V delu za Te naj pomlaja
Tvoja milost nam moči!

III.

Do sinjih, velikih nebes
src naših plane naj kres,
naj seva do koč poslednjih
Slovenije majke in čez.

Kjer bratje v neslogi žive
in ginejo v temi vrste,
o spasi nam brate, Veliki,
prevstvari jim v grudih srce!

Ki um človeštvu si dal
in s čustvi mu srce vžgal,
daj milost, da srce kar čuti,
nevstrašen pogum bo priznal!

IV.

Pozdravljeni bratje, veselja
napočil veseli je dan,
dan zmage, dan živega upa
ko nihče ne pazi več ran!

Ta polja — tu dede je naše
— domovja in vere ščit —
razvnel, ki z Golgate gore
razlil se po zemlji je svit.

In jeklo je pelo ob jeklo
in tekla je naša kri!
„Svobodi in Krstu“ življenje,
za pravdo, za sveto, moči!

Pozdravljeni bratje, pogledjte,
sovragi so blede sramu;
in prapori pestri vihrajo
ko ptiči — golobci miru!

Katoliško-narodno dijaštvo in katol. shodi.

Tretji slovenski katoliški shod se bliža bolj in bolj. Kmalu napoči dan, ko privrè naš verni slovenski narod od vseh krajev in mejâ mile domovine vkup v njeno središče, da tam zedinjen kot en moč, kot en sam mogočen orjaški glas prizna pred vsem svetom zopet svojo katoliško vero ne samo kot najvišji zakon in vir dušnega življenja in svoj najdražji, najljubši biser, svoj ponos, ampak tudi kot pogoj narodnega obstanka, procvita in sploh pogoj vsakterega napredka; kmalu napoči dan, ko si naš narod na podlagi krščanskih načel in temeljev še določnejše začrta pot, po kateri ima hoditi, da se kot narod ohrani, okrepi, osveži duševno in gmotno.

Kakor grom se je razlegal nekda j glas taborov po domovini; veličastni narodni prazniki so bili dnevi taborov, ki so p̃robujali slovensko narodno zavest.

Katoliški shod je pa tabor vseh taborov! Tu ni zbran samo en okraj, ena dežela, ampak vsa slovenska zemlja bo tu zastopana. Tu se zbere ves slovenski narod po svojih zastopnikih k velikanski svečanosti; vse dežele, vsi stanovi so tu zastopani in vsi združeni z mogočnimi vezmi svetih idealov v eno telo, ki nosi na prosvitljenem, visokem, ponosnem čelu napis: **Slovenski katoliški narod.**

A še več bomo brali na čelu tega velikega telesa. Čitali, videli bomo, da je slovenski katoliški narod demokratičen narod, in v kolikor še ni, da resno strmi tudi za tem idealom. Videli bomo, da se družijo v ljubezni vsi stanovi, videli, da slovensko srce ne čuti in ne dela razlike med stanovi, noče poznati manj vrednih, da si stanovi niso tuji, mrzli medsebojno, ampak da jih veže spoštovanje, ljubezen, ki ne pozna napuha, preziranja, sebičnosti, ki pa rajša sama sebe ponižuje, se žrtvuje, da razlike izravnuje.

Poleg naših vrlih vladik in duhovščine bo stal lajčik, poleg premožnega moža delavec, delavka, poleg preprostega kmeta, obrtnika, rokodelca učenjak in pa slovenski katoliški dijak.

Evo velike vzajemnosti in bratske sloge, ki jo je rodila katoliška misel, — evo uspeha — v prvih dneh katoliških shodov, ki sta položila temelj katoliški organizaciji Slovenije. Vsi stanovi so bili pozvani k sodelovanju in so se tudi odzvali.

Odzvalo se je temu pozivu pa tudi slovensko dijaštvo; saj ni moglo ostati nasproti katoliškemu gibanju indiferentno! Saj je prav ono poklicano zavzeti nekoč najuglednejša mesta v narodu in prevzeti s tem odgovornost za obstanek in napredek naroda. In res se je tukaj po prvem kat. shodu začelo tudi dijaštvo organizirati okrog katoliške ideje. Na drugem katoliškem shodu je že nastopilo kot razmeroma malo zavedna, odločna četa, ki od leta do leta pridobiva med dijaštvom samim in v narodu vedno več tal in vsestransko zmagonosno napreduje.

In zdaj, ko se zbere slovenski katoliški narod že v tretje na katoliški shod, se ga bo udeležilo poleg drugih stanov tudi katoliško-narodno dijaštvo.

Da, in izjavljamo, da je slovensko katoliško dijaštvo v prvi vrsti poklicano na shod! Kolikor večji pomen, večjo dolžnost ima kdo v narodu, tem večjo prednost ima tudi. Kako velikega pomena pa je za naš narod ravno katoliško-narodno dijaštvo! Ako je mladina sploh cvet naroda, ki obrodi polagoma obilen sad, ako je izbrana četa, ki prevzame dedščino očeta in varstvo domovine, tedaj ni katoliško-narodno dijaštvo samo cvet in izbrana četa, ampak kvas naroda, ki ga ima tekom časa z zgledom in uma svitlim mečem prekvasiti v zasebnem in javnem, krščanskem in narodnem življenju, ki ga ima kot četa prosvetljenih lajikov v družbi drugih stanov voditi skozi neštete boje do slavnih zmag.

Da, slovenski katoliški dijak je v prvi vrsti poklican na velevažni katoliški shod. Ta je velikanska manifestacija katoliške misli, ta je javna proslava križa — a ravno križa se osobito naša, narodu odtujena inteligenca, naše izobraženstvo kaj rado sramuje. In evo tu priložnosti katoliškemu akademiku, da pokaže javno svoje versko prepričanje in sicer v družbi moža znoja, moža žuljev, ubogega delavca, katerega se naše izobraženstvo tudi tako rado sramuje in ogiba. Evo priložnosti, da more slovesno, kot nevstrašen oklepnik naprej z lepim, izpodbudnim zgledom, da prebije zid predsodkov, zid strahu pred svetom, zid malodušnosti, a tudi zid hinavstva.

Katoliški shod, to je prevažno izhodišče, od katerega nastopi poleg drugih stanov zlasti katoliško dijaštvo svojo pot po domovini z visoko razvitim praporom in sveto nalogo, da zbudi v vseh slojih naroda živo, dejansko katoličanstvo in ž njim vred pravi vsestranski demokratizem, ki edino pristoja nam Slovencem.

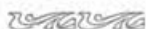
Slovenski katoliški akademik pa se mora na katoliškem shodu javno pokazati tudi kot borec proti vsem sovragom vere in naroda sploh. Vstopiti mora v vrste bojevnikov in se oborožiti s potrebnim orožjem. Na kat. shodih se zbirajo bojne čete, tam se organizujejo, od tam se razhajajo potem širom domovine polne navdušenja in poguma; in med temi četami zavzema katoliški akademik odlično mesto že zdaj — in tem četam bo prej ali kasnej sam poveljeval.

Katoliški akademik mora na katoliški shod, da se s tem javno predstavi svojemu narodu, da mu v slovesnih trenutkih pred tisoč in tisoč pričami priseže zvestobo, priseže ljubezen, mu posveti javno svoje dušne in telesne moči, — njemu, katoliškemu, slovenskemu, demokratskemu narodu.

Katol. narodni dijak na katoliškem shodu že s svojo prisotnostjo gromko izjavlja, da noče živeti sebi, da noče služiti sebi ali kakí posamni osebi, ampak celokupnemu narodu, — le njemu poklada svoje žrtve!

Kat. narodni dijak si opoji na katoliškem shodu mlado srce z ognjem in ljubeznijo do velikih idealov, ki tirjajo, zahtevajo, a tudi zaslužijo popolno žrtvovanje, in zato mora iti na shod! Zato ga pa tudi narod z veseljem vabi in pričakuje na shod hvaležnega srca kot svoje dete in ob enem odličnega gosta.

Hajdamak.

Slovensko vseučilišče.

„Glas narodov, glas božji!“ Govori se vsaj tako, in mogoče velja to za druge narode, a mi Slovenci smo morali biti hočeš nočeš med narodi vedno izjema. Glas narodov je bilo tistih 488 prošenj vseh slovenskih občin, glas narodov tudi 191 prošenj raznih slovenskih društev l. 1901., ki so zahtevali vsi: „Dajte nam slovensko univerzo v Ljubljani!“ A glas narodov ni prodril oblakov v avstrijski državni zbornici; preslišal se je glas božji.

A zahteva naša, glas naš zato še ni utihnil, doseči hočemo in moramo, kar smo zahtevali, „slovensko univerzo v Ljubljani“.

Dobro so Nemci spoznali, kaj nas napeljuje, da zahtevamo svojo univerzo v Ljubljani, in edini pametni vzrok, ki so ga navajali proti nam, je bil ravno, da Nemci nočejo, da bi se okrepila naša narodnost, ko bi dobili še svoje vseučilišče. Mi bi ne bili dovolj preparirani, ne dovolj mehki, da bi nas potujčili kar čez noč, da bi potem preko nas lažje dospeli k sinji Adriji. A mi hočemo biti Slovenci, pa hočemo biti tudi izobraženi, zato zahtevamo slovensko vseučilišče in sicer popolno vseučilišče, ne samo ene fakultete, ne samo kake akademije.

Mi rabimo slovenskih uradnikov, mi hočemo v uradih mož, ki ne bodo, dasi plačani z našim, slovenskim denarjem, zasramovali naše narodnosti na naših tleh. Narod naj zaupa svojim uradnikom, uradniki naj razumejo in poznajo svoj narod. In to je mogoče le, če izhaja uradnik iz našega naroda, pa naj si bo to mali ali višji uradnik. Na univerzah se vzgajajo dandanes vsi uradniki večinoma na pravni fakulteti. Zato hočemo slovensko juridično fakulteto!

V šoli, pri pouku se dandanes povdarja načelo, da se mora upoštevati individualnost učencev. Narod kot tak je velik individuuum s svojimi posebnostmi, ki ga ločijo od drugih narodov. Kako bi vzgajal potem Nемец v šoli Slovence, ki ne pozna teh karakterističnih črt našega naroda? Ali ne bo pot težja, ali ne uspehi manjši, če se bo moral učitelj vglobiti in študirati narodne in potem še individualne posebnosti svojih učencev? Slovenec le bo dobro spoznal in vedel potem ceniti svoje slovenske učence. In mi hočemo tudi ostati Slovenci. Nočemo, da bi se našim otrokom že v zgodnji

mladosti trgal iz srca čut narodnosti. Mi hočemo, da bo naša mladina zavedno slovenska. Poturic ne maramo. In Slovence bo vzgajal le dober, zaveden slovenski učitelj in profesor. Take naj nam vzgoji filozofska fakulteta slovenskega vseučilišča.

Kakor je profesor voditelj in učitelj mladine, tako je učitelj naroda v prvi vrsti duhovnik. Slovenski duhovniki so krepili prvi med nami narodno zavest, naj jo tudi še nadalje. Kot majhen narod potrebujemo vsakega moža, vsake moči, da se vzdržimo. In največ pridejo med ljudstvo duhovniki! V slovenskem duhu vzgojeni, akademično izobraženi duhovniki, ki bodo pohajali slovensko bogoslovno fakulteto v Ljubljani, bodo gotovo s svojim delom v čast našemu narodu.

In medicinska fakulteta? Tudi ta je potrebna, ker nimamo na jugu medicinske fakultete, a potrebujemo vendarle tudi slovenskih zdravnikov. Če bi imeli samo tu dve posvetni fakulteti, grozila bi nam nevarnost, da bi slovenski dijaki iz gmotnih ozirov pohajali samo te dve fakulteti; dragih medicinskih študij in vrh tega še daleč v tujini, kjer je še vse drugo drago, bi se marsikdo vstrašil, ki ima sicer veselje do zdravilstva. Ostali bi brez slovenskih zdravnikov, ali pa bi jih bilo jako malo. In posledica? Razun neljubih nam Nemcev bi prišli v naše kraje kot zdravniki posebno še judje, torej za nas Slovence dve nadlogi hkrati. Zato zahtevajmo tudi medicinsko fakulteto tem bolj, ker je v Zagrebu ni, in bi lahko tudi Hrvatje studirali pri nas na naši slovenski univerzi.

Popolno vseučilišče je naša prva zahteva. In drugo, kar zahtevamo je: „Predavanja naj bodo le slovenska, oziroma hrvaška“. Hrvaška naj bi bila deloma predavanja zato, da dobimo lažje profesorjev, in zato, ker bi pohajali našo univerzo tudi istrski, dalmatinski in bosenski Hrvatje in Srbi. Jezika slovenski in hrvaški sta umljiva vsakemu Slovencu in Hrvatju; hrvaška predavanja bodo pa nas Slovence le še bolj približala Hrvatom in Srbom — za nas gotovo velik dobiček.

A odločno se branimo nemških predavanj! Z oholim Nemcem ne more Slovenec občevati, tu v svoji domovini ne trpimo nemških izzivanj. Že sedaj moramo dovolj prenesti od nemških izzivačev — visokošolcev v Ljubljani in drugih slovenskih mestih, kaj bi bilo šele potem, ko bi nemška predavanja privabila „burše“ iz vseh strani Avstrije k nam v belo Ljubljano. Kmalu bi se ta svojat pri nas čutila domačo, morda celo lastila si kot „Herrenvolk“ gospodstvo, in na naši univerzi bi se morali braniti Nemcev. Tega nočemo! Naj se nam da prilika, da bomo studirali lahko v miru. — In nemška predavanja bi imela slab vpliv na nekatere profesorje-začetnike. Začetek je težak. In olajšali bi si nekateri morda delo in bi predavali nemški in njih nasledniki bi delali enako. Slovenščina naj se razvija na vseh poljih enako, dasi bi bilo začetkom delo težavno. A začeti se mora enkrat, najbolje takoj. Tudi bo univerza vedno bolj ohranila svoj slovenski značaj, če bodo predavanja slovenska oziroma hrvaška. Profesorji bodo

mogli biti večinoma le Slovani, ne bo se tu izpodrivalo Slovencev, kakor drugod; Slovenci bodo mogli postati vseučiliščni profesorji, kar je danes na Dunaju, v Gradcu itd. radi nemške nestrpnosti nemogoče.

Mnogo zaprek se bo stavilo, a upajmo, da po volivni reformi, ko bodo imeli Slovani večino v zbornici, dosežemo, kar želimo. Enkrat že smo dosegli za časa taborov, ključoč povsod: „Dajte nam slovensko univerzo“ toliko, da je vlada priznala vsaj upravičenost naš h zahtev in bila pripravljena, vsaj deloma ugoditi našim željam, pred par leti je zahteva Slovencev prišla spet v državni zbornici na dnevni red; lani je obljubil naučni minister, da se ustanovi slovenska pravna fakulteta v Ljubljani. Ne izpustimo, kar že imamo, zahtevajmo vedno, pa se nas usliši; če pa nihče ne prosi, nam ne bo nihče nič dal. In kako naj prosimo?

Vidimo vsak dan, kaj se doseže z demonstracijami. Demonstrirajmo tudi mi za slovensko univerzo. Ne bi smelo biti shoda in zborovanja, kjer bi se ne sklenilo, da se odpošlje prošnja za ustanovitev slovenske univerze. Množice dosežajo, kjer se posameznik zastonj trudi. Po širni naši domovini bi odmeval potem klic po slovenski univerzi. In celega naroda ni mogoče preslišati, prepričali se bodo tudi na daljnem Dunaju o naših potrebah in mi dobimo sčasoma, kar želimo. Sešel se je v Ljubljani III. vseslovenski katoliški shod, ki reprezentira skoro ves slovenski narod, naš narod katolikov. Stavijo se resolucije za slovensko univerzo pač v smislu in po naročilu celega naroda. In od tod naj se zanese ideja, klic po slovenski univerzi po vsem Slovenskem, saj bo slovenska univerza gotovo tudi versko idejo razširjala po svojih profesorjih na katoliški fakulteti. Žal, zahtevati ne moremo samo za nas Slovence katoliške univerze, dasi lahko zahtevamo splošno versko šolo. A dobimo univerzo, kakor so druge v Avstriji. Dolžnost katoliških krogov bo potem skrbeti, da slovenska visokošolska mladina ne zaide na stranska pota, da se ne izneveri veri svojih očetov. In to bo potem lažje kot je sedaj na Dunaju ali v Gradcu. Število slovenskih katoliških akademikov bo rastlo, ker bo imelo močno zaslombo v bližini dobrih svetovavcev na mestu. Ne samo slovenstvo, tudi krščanstvo bo imelo potem več koristi od vseučilišča v Ljubljani, kakor jih ima sedaj od onih v Gradcu ali na Dunaju. Akademik potrebuje posebno prva leta, ko pride iz srednjih šol, močne opore in dobrih svetovavcev; in našel jih bo lažje v domovini, kakor daleč, daleč v tujem mestu. Manj dobrih moči in pridnih mladeničev se bo izgubilo v beli Ljubljani. Slovenci pa potrebujemo vsakega moža. Spoznali se bomo bolj z domačimi razmerami doma, kakor če vse opazujemo od daleč. Ne z negotovim korakom, ampak odločno bomo lahko stopili tedaj v življenje, poznavajoč vse razmere in vse naše domače socialno življenje, saj bomo tedaj lahko vedno v najozji zvezi z voditelji in odločilnimi krogi našega naroda.

Izidor Modic.

Roma.

Silvin Sardenko.

Prijatelj, ne zameri, zasnival si južno solnce ali barv si pozabil. Morda pa si pozabil prijatelja, druga, in je bilo hladno srce, ko si hodil ob mramorju bazilik. Žejnim lepote si prinesel odsev rajskega solnca, toploto so dihnil z juga stih, a je niso povzeli vseskozi. Premrzel se mi zdiš, ki si šel in iskal Rome in si našel medlih naših pokrajin neprijazne konture. In spomini so romali s Teboj. Zavrgel bi jih bil, zakaj samo nemoteni uživa in uči silo svetega prostora. Poglej, vse drugače uživa poet in samo poet. Ti pa si v tektoniki Verrocchio in v čustvu Perugino. Rafaela si zatajil nekeje, zatajil si ga, kakor da se ga sramuješ!

In vendar, vesel te mora biti vsakdo in tudi oni, ki ljubi dleto in Mihelangela. Zakaj veliki ideji in tisočletni sili pesem slave in zmage zveni iz verzov mladega tujca v prostoru muz. Saj si moj brat in domotožje je veliko v tujini. Pa bi se meni ne prilegli stih:

Tihe sanje in stopinje,
glas tresoč;
ročna greda, brhek nagelj
jasna noč!

In če si se zmotil, ko si zapel „Šel bi v Kampanjo“ in si snival „Bom šel na planince“, saj te umem, ki sva oba doma tam, kjer

po blatni poti
kolesa škripljejo,
iz ust se kletve
vozniku vsipljejo.

Življenja nisi proučil, ki si prevelik učenec svojih sanj in misli, in zastore velikih prizorov si zadržal, ko so se imeli dvigniti: evo Roma!

Pedantna in borniranih filologov estetikov obljubljena dežela je postala Italija in Roma. Hodijo na božjo pot vanjo prenasičeni in preobjedeni frivolneži in lažejo o nji. Na slab glas so spravili že deželo „dove si canta“, ker jo obiskujejo, kakor da spada to k bon tonu, da je konvencionelno.

Samo ene poznam, ki so šli z drugimi čuvstvi in so bili to Slovani — Rusi. Njim, ki jim „drzne misli misli duša“ odprla je juga kraljica svoje naročje. Nepojmljivim ko sfinga odprla je mrtva kripta razkošij v silni meri svoje bogastvo.

O da si hotel biti Ti tako formalen! Saj smo ji tako blizu in sorodni in sosedi in solnca vajeni, ki lije nanjo. Zdiš se mi, kakor da si se zbal! Ponižne dekline sin si se zazdel samemu sebi in himna je vzbrnela otožno, žalostno popevko. O kako si lep, ko si Italijan! „Se tu fossi una regina — Včasih bila sem kraljica“. O kako si ljubek, ko vzveni domačije slog v

melodijozne refrene potlačene in sužnje italske dece. Potuješ in živiš Romi, ki si pozabil domovinsko pravico doma!

Z gredice so zagledale
jo lilije,
pa niso je poznale več
Emilije!

Saj to ni Rim, saj to je naših hčera prežalostna historija!

Toda to so formalnosti, duha je treba, ki oživlja. In zopet si tako svoj, tako individualen. Oblekel si samo apostola in človeka si pustil izven Rome. Samo včasih privre nevgnan na dan in se zadivi in zatopi v mistiko svetih hramov.

Velik je tvoj magnifikat, kakor zubelj so verzi in kakor duh kadila je beseda. Čemu se oziraš, ko si v ornatu po svetu, za Tiberio in dalje preko Kampanje? Saj veš, da ki je zasnival rajskih tajen sladkost, mu je zemlja samo še polje kampanjsko —

Kjer solnčni žar ne greje več,
samo še žge
in rožni cvet ne klije več,
samo še mre!

Posebne vrste človek si in si morda edini, ki sniva v Rimu smrt. Izdal si se nejasnega obnebja sin in želja je vzrastla v tebi velika, otresti se prahu in vzplavati preko tihih njiv do večnih oltarjev ljubavi. Inquietum est cor meum, preveliko je bleska in nisi mož, ki ljubi kontrast niti Dorejevih pokrajin mogočno silo. Konstatiraš, in zdi se mi, da se ne diviš, da je srce zaprto nekje in uživajo mehansko oči.

In si ljubek, kakor dekcle, ko sedi za citrami. Drzne misli misli, a so pesmi mirne in pokojne, jedva dahne vibriranje iz njih. To so tvoje romance in večerne gloriole. Brezstrastno, kot da nisi videl alegoričnih mozaikov, ko je vanje dahnil večer sence in luč. Kakor da je laž tvoj Talizman, zakaj čutiš nekako,

kot da sem vse
že davno videl —

Kamenju si prisluškoval, a ga nisi pazljivo poslušal. Govorilo je o faktih in zgodovinski sili, ono duševno silo in čustev milijone pa je morda tisočletij beg izbrisal, kakor nisi srečal v Rafaelu Madon-mater in nadljudi v Mihelangelu.

Ni italskega solnca v Tvoji pesmi in malo je veselja v Tvoji popevki. Pa saj drugače biti ne more! Ki so šli iskat blesk in polome in prevrate v duši, so prišli bogati, ki so šli molit, so prišli mirni in so rekli: Videli smo kraljico in molili. Romarjev pesem, polna upa, polna vzleta, a ne najslajša. Opazujoč bližino Boga je klonula ost verzov in mehko čustev je prevladalo ogromnost del velikih in ostalo je v srcu mnogo in ni našlo

odduška. Trpel si, ko si pel in nerad si pel, zakaj ni bilo razpoloženja nad duhom! Prevarili so Te, ko so rekli: vzplamtela bode Tvoja duša in se zadivila.

Vzplameni, ali ne vselej in ne vsakemu; kako bi Tebi, ko si stopil v svetišče in si našel poganstvo na desni, na levi. Samo še katakombe so te mogle utolažiti, ko je dihnila drenja spečih in hrupnemu življenju vdanih vate svoj nemir.

Hodil si po Appiji in se prašal: quo vadis? Odgovoril si si, a če so Te prašali: quid queris? Samega sebe si iskal, zdi se mi, da si ga samo zaslutil blizu, a našel ga nisi!

Kakor pesem brez motta je Tvoja Roma. Kakor molitev, ki jo šepeta trudni in od dela umorjeni. Zaskeli človeka, ko odloži knjigo. Ali je v tem problem? Kdo naj ga ume? Ali naj vržem glavo v tilnik? Vado in cam-pagna, — „Šel bi v Kampanjo“ ali naj vztrpim?

Vsekako nova misel, visoka in lepa in samo tožna jeka zveni iz melodijoznih stihov: morta, morta. Temna silhueta, temne ciprese, brezdanja plan, od nekod je prišel potnik: inquietum cor meum . . . Drugače si jo vžil, če si hotel. Pa nisi je hotel, ki si svečenik, pa je zato Tvoja pesem kampanjski dan in Tvoja popevka — zvezdna noč. Okvir pa Ti je dala zgubana mamica, daleč ob mejah večne mladosti . . .

Ivo Pregelj.

Umetnostna misel krščanstva.

Govorjeno na I. sestanku kat. nar. abiturijentov v Ljubljani 25. avgusta 1906

Zgodovina, dokument resnice in jasnosti, dokazuje vsestransko moč krščanstva.

Glej, vstalo je, razglasilo svoj edinozveličavni nauk, in maliki so začeli padati z oltarjev: stare stavbe so se začele podirati, v prvi vrsti na poganstvu sloneče svetovno rimsko cesarstvo: verige so se drobile in odpadale od rok in nog sužnjev; kri je tekla večkrat v potokih; vojske so bučale; mogočni kres umirajočega Rima je razsvetlil Campagno, in v temni noči so gorele plamenice, kot takih še ni videl svet, plamenice živih človeških teles . . .

Vse to so bili znaki, ki so kazali, da prihaja v dežel čisto nova doba, kot take še ni videl človeški rod na zemlji.

In res se je dvignila in vzrastla iz teh razvalin nova kultura; — čisto nova, deloma pa stara, poživljena in za napredek vsposobljena po edinozveličavnih naukih Kristusovih; poživljena je bila in izpopolnjena.

Nova kultura je bila tako občna, tako vseobjemajoča, da je bila povsodi, kjer so se ji srca odprla in jo hotela prav umeti, znamenje miru in sprave, znamenje novega življenja, znamenje napredka. ki mu ni konca nikjer na tem svetu, in do sedaj zakrita „ona stran“ je postala osvetljena in razložena, v kolikor je to mogoče umeti, sprejeti omejenemu človeškemu umu.

Približno tisoč let je trajalo to prestvarjanje, prenavljanje in prerojevanje, in ko so po teh letih bojov ljudje pogledali nazaj na razvaline, ki so bile za njimi; ko so pogledali nazaj na bojišče zalito s krvjo, so se začudili, ker so videli, da so najlepše in najzlahtnejše cvetke pognale in vzcevele v krvi kristjanov; videli so, da je iz smrti in razvalin vstajalo novo, lepše, več obetajoče, pomembnejše in življenja vrednejše življenje.

Ko so pa ljudje vse to videli, so se zaprli v svoja srca, zaživelii notranje življenje in sklenili vdejestvovati to oživljajočo moč krščanske misli na mrtvi materiji. In tako se je rodila krščanska umetnost.

Tudi prejšnji časi so že poznali umetnost, a s krščanstvom je postala ta dostopna in last najširših slojev ljudstva.

Kako redke so vendar umetnostne galerije in koliko je tistih srečnih ljudi, ki jim je mogoče pohajati tiste dvorane, diviti se tam razstavljenim umetninam in si ob njih izobraževati svoj umetniški okus. Krščanska cerkev pa, zbirališče krščanske občine, je dostopna vsakemu, tudi najnižjemu, tudi beraču. Pred njegovimi očmi so razpostavljene notri slike in kipi, občuduje lahko mogočnost stavljenja, s kora doli pa doní na uho ubrana pesem; — torej skoro od vsake stroke umetnosti nekaj; in če si priprost, dobiš tu dovolj za svoje oči takih stvari, ki jih razumeš; a če si izobražen, dobiš tu zopet umetniška dela prve vrste, ki te morajo zadovoljiti. Naravno je torej, da je cerkev kot taka, kar se umetnostne izobrazbe tiče, stala vedno v prvi vrsti, in je do sedaj v tem še ni prekosila nobena družba. In veliki umetnostni izobrazbi Italijanov, posebno v takozvamen quattrocento in cinquecento, se mora iskati glavni vzrok v tem, da je cerkev v Italiji božje hrame kar prenapolnila z umetninami, ki so bile dostopne vsakemu.

Čuditi se moramo, odkod je dobilo krščanstvo tako moč, ako ne upoštevamo, da je cerkev božja ustanovitev. Če pa pomislimo to, mora se ob tej veliki misli stresti naše srce, in duša občuti bližino Njega, ki vse vodi in prestvarja; kaj čuda torej, če se nam ob takih trenutkih pošibe kolena, če pademo v prah in jecljamo molitve v čast Onemu, ki ima moč stesniti naše duše, ki se nam zdé tako neskončne, ki ima moč vlti v nas takó velike misli, ki po naših rokah poživé kamen in platno. Naravno je, da ga ob takih mislih najudanejšje molimo, in v apologiji krščanstva se misli krščanske umetnosti ne sme odkazati zadnjega mesta.

Reklo se je: Krščanski umetnik je omejen v svojem umetniškem delovanju; svetna umetnost je vendar vse kaj drugega kot cerkvena umetnost. A temu ni tako! — Kakor je samo ena resnica, ki jo v svetu iščemo, pa ne dobimo nikdar, samo zaslutimo jo včasih ob srečni minuti, in to slutnjo brž hitimo ohranit vekom in svojim soljudem in sebi za poznejši čas s tem, da jo priklenemo na materijo v znanstvu; kakor je tudi samo ena prava sreča, ki jo samo začutimo včasih ob najsrečnejši minuti, a tu na svetu nimamo nobenega pripomočka, da bi ta občutek sreče, ki je neskončna in večna, priklenili na končno in minljivo, ravnotako je samo ena prava in čista lepota, ki jo zasledimo včasih in prilagodimo čutom potom materije v umetninah. Edina naloga in edini cilj vsakega umetnika je in mora biti, iskati pravo in čisto lepoto, in tisto slutnjo lepote izraziti potem v čisti in dostojni obliki. In kakor vsakega umetnika, tako omejuje tudi krščanskega umetnika samo pojem čiste in prave lepote in čiste in plemenite, dostojne oblike. Samo v izrednih slučajih, kadar vrši krščanski umetnik višjo nalogo svojega poklica, takrat mu postavi nekoliko ožje meje kraj, namen ali okoliščina. Toda v tem slučaju se on še toliko lažje pokaže v vsi svoji velikosti in obrazovavni moči, z eno besedo: takrat ima še toliko več prilike, pokazati se pravega umetnika, ki materijelne meje ne morejo omejiti njegove obrazovavne moči; saj je dosti znan rek, da „le kdor omejiti se zna, s pravico naslov umetnika ima“.

Ko smo tako omejili in si ogledali delokrog krščanskega umetnika, oglejmo si sedaj, kaj je krščanstvo doseglo v ti ali oni stroki umetnosti, iz česar se bo najnatančnejše dokazalo, ali je krščanska vera sovražnica ali pospeševaljica prave umetnosti.

Kar se tiče posameznih strok umetnosti, hočemo si jih ogledati po tisti vrsti, kakor je krščanstvo doseglo v njih večje ali manjše uspehe in kakor je v njih bolj ali manj udejavilo krščanske ideje. Tako da bo vrsta sledeča: glasba, stavbarstvo, slikarstvo, poezija in kiparstvo.

Kakor se precej iz te razvrstitve spozna in da sklepati, je krščanstvo največ doseglo v glasbi, torej ravno v oni stroki umetnosti, ki je pripoznano najnevarnejša za onega, ki se ž njo peča. V prvi vrsti se izražajo v glasbi čuvstva, ki bi jih nobena druga stroka umetnosti ne mogla v toliki meri izraziti. Glasba je tista tajna govorica, govorica mednarodna, ki nam je v stanu povedati tudi take stvari, ki bi jih sicer ne mogel izraziti noben jezik, nobena beseda. A vendar pomeni ravno krščanska glasba prvi večji napredek v ti stroki, in ravno na krščanski glasbi sloni vsa današnja posvetna glasba. V starem veku so imeli sicer neke vrste glasbo, ki je bila pa še jako primitivna in se ni mogla nič kaj razviti; tudi ta glasba na nas ne napravi nobenega pravega učinka, če jo poslušamo, dokaz, da se je v tem oziru človeštvo popolnoma predruožilo. V krščanskem srednjem veku pa se je začela gojiti glasba tudi od cerkvene strani in ravno od cerkvene strani se je postavil temelj, ki so umetniki nanj zidajoč, privedli glasbo do

te stopinje kakor je dandanes. Vidimo torej, da je ravno cerkev oni činitelj, ki se mu imamo zahvaliti ne le za vstvaritev današnje glasbe, ki igra pri nas tako vlogo, da si brez nje sveta skoro misliti ne moremo, ampak za ves razvoj moderne glasbe.

Druga stroka umetnosti, ki se je v krščanstvu silno povzdignila in se mora smatrati kot posebno tesno zvezana s krščanstvom, je stavbarstvo.

Fr. Albert Marija Weiß piše: „Stavbarstvo je prava krščanska umetnost. Sijajnejše so zidali Grki, krasnejše Rimljani, bolj kolosalno Egipčani in Indijci, bujnejše Mavri, toda neprimerno popolnejše so krščanske stavbe, zidane z manjšimi pripomočki, a z večjim duhom.“ In na to našteje prednosti krščanske umetnosti, ki so po njem te le: 1. Stremljenje kvišku; 2. mirna gotovost; 3. mera in natančno preračunjenje; 4. enotnost.

Ravno v stavbarstvu je dalo krščanstvo življenja v realnem svetu svoji največji in najveličastnejši ideji: Vera v Kristusa, križanega Boga, je podlaga, ki se nanjo zida stavba krščanskega življenja; a kot plačilo prejme veren človek krono večnega življenja. — To idejo je izrazilo krščanstvo s tem, da je zidalo cerkvene stavbe v podobi križa, to stavbo pa je večkrat končavalo ali sklepalo na kvišku s kupolo, ki ima podobo krone. Raditega se govori večkrat o arhitektonski misli krščanstva. To svojo arhitektonsko misel je izrazilo krščanstvo približno v 1600 letih; tako, da se morajo slogi od prvih časov krščanstva do visoke renesanse smatrati kot enota, ki je dosegla svoj višek v umetniškoformalnem oziru v visoki renesansi, v umetniškovsebinskem oziru pa v gotiki. Krščanski duh namreč je v zvezi z duhom časa in naroda rodil gotove stavbinske oblike, ki njihovo vsoto imenujemo stavbinski slog. Ker je pa podlaga vseh krščanskih slogov le temeljna resnica svete vere, da je naša vera vera križa, zato moramo vse sloge v tem oziru opazovati kot izraz ene in iste misli, kot celoto. Na ti celoti vidimo in beremo odtiske verskega življenja dotičnega časa in naroda; slogi nam govore tudi, jeli bilo ljudstvo verno bolj v srcu ali bolj na zunanje; kdaj je najbolj čutilo velikost in oproščajočo moč krščanstva in hotelo vero spojiti z zunanjim življenjem; slogi pripovedujejo, kako so prešli ljudje iz resnično vernih v vernike le na zunaj: pripovedujejo nam, kako so se ločila do tedaj od ene ideje proniknjena srca in se razdelila v dva sovražna tabora. Ko se je to zgodilo, je izginila tudi enotnost sloga; iskalo se je sicer rešitve v antiki, a se je ni našlo, in tako pridejo danes v poštev vsi srednjeveški stavbinski slogi, kot nekake stalne oblike za krščansko stavbarstvo.

Po tem, kar smo ogledali sedaj, je starokrščanski slog izraz mlade cerkve, ki si išče samo zbirališča in molivnice v duhu svoje vere in odgovarjajoče svojim potrebam in zahtevam. Romanski slog je slog samostanov, izraz ideje poglobljenega notranjega življenja, ki pozna samo en cilj — Boga: *Inquietum est cor nostrum donec requiescat in Te!* Gotski slog je slog zmage krščanstva, je takorekoč visoka pesem na

zmago krščanstva, ko je srce iskalo trenutkov, ki bi v njih občutilo bližino božjo v „čudokratki, sladki minuti“. Gotski slog je slog mistike. Življenska moč krščanstva je v tem slogu najbolj izražena, ko poživi ta ideja kamenje in ga dviga v nedogledne višave. Zadnja stopinja razvoja krščanskega sloga pa je višek njegov, njegov najelegantnejši izraz, visoka renesansa s cerkvijo sv. Petra, do sedaj še nedoseženim delom stavbinske umetnosti. Tu v renesansi je poživilo krščanstvo stare antične oblike v svojem duhu, vdihnilo jim mistično moč krščanstva. Ko so pa po nekako 200 letih hoteli storiti obratno, namreč pomladiti in poživiti krščansko idejo, ki ji, radi razdvojenosti in teme v svojih dušah, niso mogli dobiti prave oblike, v staroklasičnem duhu, v staroklasičnih oblikah, to ni šlo, in nastal je copf-slog z vso svojo dolgočasnostjo, mrzlostjo in brez življenja. — Kakor je krščanstvo razširilo, izpopolnilo in napravilo za nov razvoj sposobno staroklasično kulturo, ravno isto je storilo v renesansi s staroklasično umetnostjo. A duhovi, ki so bili zmožni za tako mogočno delo, so bili tudi univerzalni duhovi, nekaki nadljudje, v prvi vrsti med njimi Michelangelo. in ravno v renesansi je krščanstvo prekosilo antiko, kar se tiče stavbarstva, ker je nastopilo izpopolnjujoče in nanovooživljajoče z ozirom na antiko.

Ravno v stavbarstvu je torej krščanstvo najbolj pokazalo svojo življenjsko moč. Duh po krščanstvu oproščen težav telesa, se izraža tu v vsi svoji moči, kakor se poprej ni mogel izraziti v tisočletjih.

Res je prešlo nekaj stoletij, kar je krščanska umetnost zapustila tisti višek, ki ga je bila tako sijajno dosegla na koncu srednjega in na začetku novega veka; a zakaj je morala krščanska in ž njo tudi svetna umetnost precej pasti? Ker so se srca odtujila tisti veri, ki jih je edina znala in mogla navdušiti bolj kakor katerikoli nauk na svetu; ker je edino znala in mogla oprostiti duha težav telesa, vsaj za trenutek; oprostiti duha umetnikovega, da se je zagledal, da je zasanjal neskončnost in njeno Luč, ki razsvetljuje jasne višave; oprostiti tega duha tako, da se je mogel radovati in naslajati vsaj ob sledu večne, na zemlji nam nikdar odkrite lepote, da je vsaj za trenutek občutil senco spoznane Lepote, obenem pa tudi imel moč prikleniti to slutnjo sreče spoznane lepote na materijo in jo napraviti dostopno mučenim duhovom človeške družbe. Ko je pa srce zavrglo biser vere in iskalo lažibisere, pokazalo je v umetnosti le svojo praznoto in nemir, ki ju je izkušalo pokriti z bujno, mamečo zunanjo obliko; — saj vem, da vam je znana lepa povest o rdečem jabolku, ki pa je znotraj gnilo.

Danes pa, ko smo v stoletjih preživelih toliko revolucij v človeškem srcu, kakor v človeški družbi in še vedno buče in bobne v nas in zunaj nas, se mi zdí, da kakor blisk iz neskončnosti prihaja nova misel, upanje budéča, krepčajoča za bodočnost, misel, ki sem jo pred nedavnim časom dobil nekje izraženo, namreč, da se bliža nov vek, ki bo eden tistih redkih vekov, ki so nastopili v znamenju umetnosti. Čas je že! Pol tisočletja že

nimamo več tiste prave, globoke umetnosti, kot je bila srednjeveška, in če pride tisti pričakovani čas, bo naša cerkev gótovo *zopet stopila na prvo mesto ne le kot zaščitnica in pospeševaljica, ampak tudi kot mati prave umetnosti.

S stavbarstvom je jako tesno zvezano slikarstvo. Kakor smo to že pri prvih dveh strokah umetnosti povdarjali, da jim je šele krščanstvo dalo priliko razviti se do one višine, ki sta jo dosegli, velja isto tudi o slikarstvu. Ne le da so krščanski mojstri s Fra Angelikom na čelu pravzaprav vstvarili slikarstvo kot umetnost, kot delo človeškega duha, v katerem delu je izražena globoka vsebina, slutnja lepote in sreče ob vživani lepoti, ne le to, ravno krščanski umetniki kot Leonardo da Vinci, Rafael, Michelangelo so pravzaprav vstvarili moderno slikarstvo. Najvažnejša pridobitev krščanskega slikarstva pa je, kar se zunanjega brez ozira na vsebinske pridobitve tiče, *perspektiva*, ker ta je šele omogočila sploh vsestranski napredek slikarstva. Pa tudi kar se tehnike in mešanja barv tiče, so in menda za enkrat še tudi ostanejo krščanski renesančni slikarji učitelji poznejših.

Kjer pa preneha možnost s pomočjo čopiča in barv izraziti ono, kar spi v srcu, a želi dobiti oblike v realnem svetu, tam priskoči umetniku na pomoč poezija. Ona izrazi to, kar slikarstvo z barvo v prostoru, z besedami v času, in takó se obé stroki umetnosti nekako izpopolnjujeta.

V pesništvu so res stari veliko dosegli, tako da so v mnogih ozirih sploh neprekosljivi, a vendar se dajo krščanski pesniki kot Dante, Petrarca, Shakespeare, Calderon primerjati z njimi. Kar se pa vsebine tiče, pa krščanska prav pogosto blaži in izpopolnjuje staro in, ravno v tem se kaže zmagovita moč krščanske misli. Lepo je pokazal to ravno veliki Goethe, ki je izbral za svojo Ifigénijo isto snov kot Evripid, a kolika razlika je mej obema umetninama. Evripidova Ifigénija je pač nedosežen ideal poganske devije, ki se pa ne pomišlja lagati, ko hoče doseči svoj cilj. Goethejeva Ifigénija je pa krščanska svetnica, ki je pri Evripidu tako nemogoča, kakor je razen v katoliški veri nemogoča svetnica. Imel pa je Goethe pred očmi Rafaelovo sliko „sv. Agata“. Takóle piše sam v „popotovanju po Italiji“ „Tu (v Bologni) sem našel sv. Agato . . . dobro sem si jo vtisnil v spomin, in ji bom v duhu prebral Ifigénijo, da bi ji na ta način ne dajal kaj takega v usta, kar bi ne mogla izgovoriti“. Krasen dokaz za zmagujóčo vzvišenost krščanske misli.

Sv. pismo, življenje Jezusovo, Brezmadežna dajó krščanskim pesnikom, naj si so že liriki ali dramatik tako vzvišenih snoví in vsebine, da jih pač vse veke ne bodo izčrpali.

Najglobokejše je pa krščansko mistično pesništvo, ki je v pesništvu to, kar je gotika v stavbarstvu, kar fra Angelico v slikarstvu. Krščanski mistik more biti le oni, ki je res do dna duše veren človek, ki se je njegova duša na podlagi verskih naukov in verske filozofije oprostila težav telesa, umorila živo mesó, da zato že tukaj v srečnih trenutkih predokuša večnost

in njene skrivnosti. In zlata knjiga krščanske mistike, sv. Tomaža Kempčana „hoja za Kristusom“, spada med najboljbrane in najboljpriljubljene knjige svetovne literature.

A krščanska mistična poezija ni samo najglobokejša lirična poezija sploh, ne le to, ona je tudi pristanišče, kamor so se umetniški duhovi zaželeli iz naturalizma in dekadentizma, da si ob studencu žive vode naberejo novih moči za novo delo v novi, mladi in za življenje sposobni literaturi.

Zadnja stroka umetnosti pa, ki jo je krščanstvo najmanj gojilo, je plastika, kiparstvo.

Težko bi bilo najti pravi vzrok, zakaj smo ravno tu tako zaostali, da smo ravno tu najmanj izrazili mogočno vsebino, ki nam jo nudi krščanstvo, vzrok, zakaj imamo tako malo res krščanskih plastičnih del. Hotéli so sicer krščanski kiparji s pomočjo antike povzdigniti to stroko umetnosti. Posnemali so pa antiko v nagoti in pokazalo se je, da jim niti od daleč niso kos. Zakaj neki?

Weiß odgovarja takóle: „Niso zaostali raditega, ker se jim ni posrečilo posnemati starih, ampak ker se jim je le preveč posrečilo zatajiti krščanskega duha in posnemati mehanično stare zunanje oblike. Imeli so sicer umetnost starih, a ne njihovega duha. Ta pa je pravična kazen za zlorabo večjih darov, da oni, ki kljub jasnejšemu vpogledu in višjim npravnim nagibom pade, globokejše pade, kakor drugi, ki se ne moti ob takó jasni zavesti“.

Dà, krščanski duh zahtéva nekaj svojega, krščanskega in zató so se tako silno motili oni, ki so ga hoteli poživiti v antiki.

Katera pa sò največja dela krščanske plastike? Mojzes, Pietà in David, vse od Mihelangela. Globoko se je ta človek in polgénij zatopil v antiko, in v kiparstvu, slikarstvu in stavbarstvu je privedel krščansko umetnost do najelegantnejše dovršenosti, ki je duhovi za njim niso mogli obdržati na isti višini; bili so pač premajhni duhovi. A priznано je vsebinskoumetniško gotika globokejša in popolnejša ko renesansa in slike fra Angelikove tudi v istem oziru v vsi umetnosti najvišje. — In kaj vidimo tudi pri tem duhu? Takrat, ko se je za trenutek osvobodil njegov duh antike, ki je bil popolnoma zatopljen vanjo, in se zatopil v snovi, ki mu jih je nudil stari testament, takrat je vstvaril največja plastična dela krščanske umetnosti. Torej, ne v posnemanju antike, ampak v emancipaciji, osvobojenju od nje, je pokazal Mihelangelo vso svojo duševno velikost.

Takó smo v kratkih potézah videli, kako visoko je krščanstvo povzdignilo umetnost na vseh poljih, videli pa tudi, da ima i za bodočnost krščanstvo ravno v tem oziru najlepše upe. Svojo velikost in življenjsko moč je položilo krščanstvo v svojo umetnost, ki je nedosežna; naravno je torej, da leži ravno v tem še velik apologetični moment, ki je že v zadnjih stoletjih večkrat pokazal svojo moč, in upajmo, da jo bo tembolj v bodočnosti, če je res, da se nam bliža zopet eden tistih redkih vekov, ki

bo vladal zemljo v znamenju umetnosti. Na krov torej, da naravnamo čoln sv. Petra po zvezdah, ki njih luč že prihaja k nam iz bodočnosti!

Mislím, da mi je sedaj sploh nepotrebno govoriti o umetniških zakladih raznih katoliških cerkvá, posebno še rimskih in tudi nepotrebno govoriti o umetniških zakladih vatikanskih in lateranskih, ki so umetniške zbirke v najčistejšem in najplemenitejšem pomenu, ki jih je ustanovilo papeštvo, da reši in ohrani svetu umetnine, ki bi bile sicer zapadle usodi, ki čaka vse stvarstvo.

Dálo bi se govoriti in govoriti, a opozorím naj le na en moment: V katoliški cerkvi nastopajo vse umetnostne stróke in dobé v nji še posebno vsebinsko naglašénost, ki je na drugem mestu nimajo, kult pa je oni duh, ona notranja vez, ki jih posvetí službi živega Bogá, ki jih druží v harmonijo také veličastno in enotno, da si bolj umetniške harmonije ne moremo misliti. Posamezni deli so že itak vsak zase bolj ali manj dovršena umetnina, ki njih vsebinskoumetniško vrednost, kraj, kjer nastopajo, naglasi; kult jih pa takorekoč posveti in poduhovni, také da včinkuje v tem slučaju v mnogonaglašeni meri v prvi vrsti vsebina, ki rezultira, sledi iz posebnih vsebin posameznih del muzike, stavbarstva, slikarstva, poezije in kiparstva. Ako smo poprej govorili o arhitektonski misli krščanstva, moramo sedaj govoriti o umetnostni misli krščanstva, posebno še krščanskega kulta.

Spoznali smo torej, da ima prav Hettinger, ki pravi v svoji „apologiji krščanstva“, da „je krščanstvo umetnost na vse strani na novo poživilo in jo pripeljalo do dosedaj najvišje točke dovršenosti.“ In Weiß pravi v svoji „apologiji krščanstva“: „Kakršna je umetnost kakega naroda, taka je njegova nravnost; kakršna je nravnost kakega naroda, taka je njegova umetnost. Vsa kulturna zgodovina nam priča o resničnosti tega stavka.“ In če je tako, ali si ni ravno s svojo najčistejšo, najglobokejšo in v pravem pomenu besede u m e t n o s t j o krščanstvo spisalo najlepšega izpričevala; ker, če je krščanska umetnost — kar je priznано in se sploh ne dá tajiti — res umetnost v najčistejšem pomenu te besede, ali ni potem tudi krščanska morala, nauk o nravnosti, ki nam ga podaja krščanstvo, najčistejši, najplemenitejši in najpopolnejši? Vsekakor! In tu zopet zadenemo ob velikansko apologetično misel krščanstva, ki si jo je sámó kot dolgo rdečo nit začrtalo v knjigi zgodovine svoje umetnosti.

In Böhmer pravi: „Mej cvetje tega vrta (cerkve) spadajo umetnine, ki jih danes sicer že cenijo tudi taki, ki bi radi podrli deblo, ki jih je rodilo, ki visé na njem in ž njim padejo. Krščanska umetnost je ravno pisana Jožefova suknjica, ki mu jo bratje zavidajo, ga zvežejo in prodajo, ne mené se za prerokbo, ki je dana o njem.“

Vendar pa so bili in so še taki, ki menijo, da ne spada k bistvu krščanstva, pečati se tudi z umetnostjo, ker se tudi svetniki navadno niso pečali ž njo. Tudi tem odgovarja Weiß: „Ako se pa mora ves človek na

zunaj in na znotraj enako izpopolniti, je to popolnoma nemogoče, če ne uporabimo vseh sredstev, ki se ž njimi more vplivati na srce in fantazijo, na čutnost in duhá kakor na voljo. Brez vsakega dvoma ima mej temi sredstvi tudi gojitev lepote svoj pomen.“ Mi smo pa itak skozi in skozi povdarjali véliko apologetično misel krščanske umetnosti, in pride še čas, — mislim, da ne rečem preveč — ko ne bodo delovali več drugi, recimo znanstveni ali umstveni nagibi na ljudi in tvorili privlačno moč krščanstva, ampak bo na hiperkultiviranega človeka vplivala le še umetnostna misel krščanstva. Zgodilo se je že enkrat tako, namreč v drugi polovici 18. stoletja pred izbruhom revolucije na Francoskem Treba je vzeti le Chateaubriandovo knjigo „le génie du Christianisme“, in vidimo kako govori véliki Francoz svojim rojakom. Govori jim najprvo o dogmah in naukih, a še bolj obširno precej na to o krščanski umetnosti in lepoti kulta. Pisatelju se je torej zdelo potrebno in umestno, če je hotel pričakovati od svojega dela kaj uspeha, da je vedno in vedno povdarjal umetniško misel krščanstva in krščanskega kulta. Takratni čas je zahteval tako, in tudi danes zahteva od dné do dné bolj, in če se uresniči sanja o novem veku v znamenju umetnosti, bo morala biti cerkev pripravljena, da zopet pokaže, da je krščanstvo, ki je v srednjem veku tako lepo pokazalo svojo življenjsko moč, še vedno, če tudi za pol tisočletja starejše, prav tako mlado in polno življenja, kot je bilo takrat; in mogoče, da bo ravno to tisti moment, ki bo prepričal ljudi o življenjski moči krščanstva in jih pridobil za Kristusa, ki bo prazna in lepote žejna srca napolnil z globoko vsebino, da bodo zopet v duhu „hoje za Kristusom“ ob živih telesih, katerih težečo materijalnost si bo podvrgel oproščajoči se duh, zaživela že tukaj duhovno življenje polno lepote in blaženosti, vsrkavajoča prijetni vonj mistične rože, ki jim jo je Nebo dalo iz svojega vrta, da ob nji predokušajo njegovo blaženost, vonj mistične rože, ki je krščanska umetnost . . .¹⁾

Abit. France Fr. Stelé.

O naravoslovskem pouku.

Kesner v Marilanu pripoveduje, da si je oni čas, ko je Linné ustvaril svoj sestav rastlinstva in živalstva, vsa gospoda v Karlovih varih preganjala dolgčas z določanjem rastlin in živali. Nikjer nisi drugega videl in slišal, le to določanje, v parku, v salonu, na cesti so se menili le o vre-

¹⁾ Prim.: Hettinger: „Apologie des Christentums“. Fr. Albert Maria Weiß: „Apologie des Christentums“. Goethe: „Italienische Reise“. Chateaubriand: „Le génie du Christianisme“. Fr. Ks. Grivec: „Mističen cvet s češkega Parnasa“ (Kat. Obz.). Wölfling: „Die klassische Kunst“.

menu in o imenu te ali one rastline. Bilo je duhomorno, brezmiselno igranje . . . , ki so ga imenovali idilično življenje.

Prav tako idilični so bili tudi za nas časi, ko smo v šoli opisovali rastlino za rastlino: Korenine in koreninice, debla, stebila in steblica, liste, listke, prilistke, luskoliste in še druge liste in dalje razcvetje in čašo in cvetni venec in prašnike in pestiče, njih obliko in število v nedogledno množino in zmešnjavo. In v živalstvu život in parklji in krempnji in zlasti zobje . . . In to dan na dan, mesec za mescem. Naravoslovje se je izrastlo v matematično vedo.

Vendar ima naravoslovski pouk najlepši cilj; po njem naj učenci spoznavajo naravo, njeno veličastvo in brezmejno lepoto. Bujno življenje narave, točni red njenih pojavov in vendar neobsežno mnogovrstnost, to naj razumevajo. S spoznanjem se jim razširi obzorje, z razumevanjem se jim ublaži srce. In neposredno s tem je v zvezi versko naziranje. Gotovo se ne motim, če trdim, da se je že vsakdo ob naravnih pojavih vprašal: čemu in od kod? in ni nehal prej, da je prišel do tja, od koder ni mogel več dalje, do Stvarnika. Šolski pouk v naravoslovju sicer ne sme iti čez meje fizikalčnih in fizioloških dejstev, vendar pa navaja naravnost, ker drugače sploh ni mogoče, k razmišljanju nadnaravnih problemov. Tu tiči važnost naravoslovskega pouka.

Ali so pa bili potemtakem oni učitelji, ki so nas učili suhoparnega opisovanja živih bitij, slabi pedagogi in se niso zavedali svojega neprimernega pouka? Ne, nasprotno bili so dobri, vestni učitelji, motili so se le v cilju, ki so ga hoteli doseči in zlo je tičalo globlje.

Večina naravoslovcev poučuje v razvojnem, evolucijskem smislu. Do novejših časov je pa bil razvoj istoveten z darvinizmom. Razvoja si sploh niso mogli misliti drugače, kot kakor ga razlaga Darwin. Znano je, da razumemo s pojmom darvinizem podmeno, ki trdi, da se je vse živalstvo in rastlinstvo razvilo iz najnižjih, enoceličnih bitij vsled neprestanega križanja, naravnega plemenskega izbora in boja za obstanek. Ti činitelji pa so slučajni in njihov učinek je mehanična preobrazba enega bitja in po njem celega rodu in vrste. Vrstovanje se vrši le vsled boja za obstanek, ki v njem poginejo vsa za življenje nesposobna bitja, ki se potem, ko so spočeta, nikdar ne morejo prilagoditi življenskim razmeram. Naravno je torej, da morajo biti razločki posameznih bitij neznansko majhni in da vrste prehajajo, ne pred našimi očmi, pač pa po teh sila si sorodnih bitijh druga v drugo. Množina takih sorodnih bitij tvori vez med vrstama. — Sicer je tako prehajanje ali „razvijanje“ vrst le podmena, ki so jo, lahko rečemo, že pobili in vrgli v staro šaro, toda tisti, ki so iz drugih vzrokov darvinisti, tisti jo žalibog še dandanes izkušajo vveljaviti.

In taki darvinisti, včasih morebiti nehote, so bili naravoslovci prošlega stoletja. Darwinizma sicer niso naravnost razlagali v šoli, pa učili so tako, da je učenec sam prišel nanj. Svoj namen so pa dosegali s tem, da so ne-

prestano kazali na neznatne razločke posameznih vrst, ki so eno in isto, ki si jih torej lahko misli učenec iz skupnega izvora. Kazali so zlasti na znake, ki nimajo večinoma nobenega pomena za življenje bitja: n. pr. število zob, parkljev ali število čašnih, cvetnih listov, prašnikov itd. Hoteli so s tem dokazati slučajnost posameznih znakov. Ravno na brezsmotrenem slučaju pa sloni Darwinova podmena. Množina znakov, ki jih je moral potem učenec vedeti in naštevati slučajnih, nerazumljenih pojavov na živalskem in rastlinskem telesu, so mu zagrenili veselje do naravoslovja. V poznejših letih se je le še s strahom in grozo spominjal naravoslovja, iz katerega je prinesel le nepokazano prepričanje, da so si vse vrste silno podobne in da ne more biti drugače, kot da so se razvile druga iz druge in vse iz enoceličnega bitja. Namen je bil dosežen, dijak je bil že ali pa je imel vsaj podlago za materialista.

V znanosti so darvinizem pokopali —. Posledice čutimo tudi že v šoli.

Razvojna misel še vedno stoji, okrepljena in utemeljena po novi podmeni, novolamarkizmu. Novolamarkizem uči, da se bitja po potrebi, tekom rasti smotreno izpreminjajo. Novi življenjski pogoji in nove potrebe vplivajo tako na živalsko in rastlinsko bitje, da to iz potrebe proizvaja nove znake in ude. Bitje smotreno reaguje. Kar velja o posameznem bitju, velja tudi o celi vrsti, ki je prilagodena svoji okolici. V tem pa, da bitje ali cela vrsta smotreno reaguje na vnanje vtiske, moramo spoznati neko novo silo, različno od navadnih fizičnih sil. Raziskavanje te življenjske sile (Lebenskraft) sicer ne spada več v naravoslovje, ker presega njegove meje, vsaj kakor jih razumemo dandanes, vendar do nje vodi novolamarkizem. Mnenja o njenem bistvu so še zelo različna, vsekako so pa vsi naravoslovski filozofi edini v tem, da je smrtni udarec materijalizmu. Deluje namreč ravno nasprotno fizikalističnim zakonom in silam. Ž njo pa je dobila misel dualizma, da duh in snov sestavljata živa bitja, zopet novo oporo; iz materijalizma se se naravoslovci vrnili po empirični poti do resnice, kakor jo uči krščanstvo že iz početka.

Novolamarkizem je zavladal na visokih šolah. Učitelji ki se tam izobrazujejo, prinesejo potem te misli seboj v svoj delokrog. Zato pa zlasti mlajši naravoslovci nič več ne opisujejo samo, ampak izkušajo pojasniti tudi vzrok in smoter posameznih udov na živem bitju. Kar je slučajnih vrstnih znakov, te novolamarkovec kar preskoči, ker jih učenec ne more umevati. Popolnoma mu je torej vseeno, če ima list cel rob ali pa je nazobčan, če ima cvetni venec štiri ali pet cvetnih listov, če ima žival šest ali sedem zob v vsaki četrti čeljusti. Merodajni so zanj le tisti znaki, ki so očitvidno odvisni od življenjskih pogojev. Mesojede živali imajo n. pr. vse drugače ustvarjeno telo, kakor vegetarijanci, ribe ali sploh v vodi živeče živali se zopet razlikujejo bistveno od živalij, živečih na kopnem. In pri rastlinah mu je n. pr. cvet le spolni organ, ki napravlja potomce in ki dopušča neznansko množino smotrenih varijacij; bivanje in delovanje cveta meri izključno le na ohra-

njenje rodu in vrste. Naravoslovci pravijo, da je to biologični pouk. Bitje smatrajo za produkt miljéja. Naravno je, da potem učenci svojega učitelja radi poslušajo in se naslanjajo ob njegovem predavanju.

V zvezi s tem biologičnim poukom je pa tudi navajanje v umevanju naravnih lepot. Kar se je zdelo darvinovcu nekaj popolno neznanstvenega, to je dandanes nekaka potreba naravoslovskega pouka: lepota oblik, lepota ustavljenih barv v naravi, lepota vladajočega reda. Naravoslovje se že sedaj in se bo gotovo še v večji meri v prihodnosti dotikalo estetike, ki so jo tako zanemarjali. Tedaj bo šele pouk dosegal svoj namen, tedaj bo šele naravoslovje: scientia amabilis.

Prof. Bogumil Remec.

Lužiško-srbsko dijaštvo.

Le začniva pri — najmanjši betvi slovanskega debla, pri lužiških Srbih. Lužica je čisto majhen jezikovni otok sredi nemškega morja. V 10. stoletju še ni bila otok; takrat se je glasila slovanska govornica zdržema ob Labi, govornica — polabskih Slovanov. Bilo je večmilijonsko pleme — danes štejejo Lužičanov (gorenjih in dolnjih) — zadnjih ostankov nekdanjih Polabljanov — kvečjemu 156.000. Da je takó veliko pleme skoro popolnoma utonilo v morju nemštva, to je morda edini primer v svetovni zgodovini. Ni čuda, če smatrajo Nemci ponemčenje polabskih Slovanov za najslavnejši čin nemške kulture, nemške kolonizacije, nemškega „Drang nach Osten“. Pričelo se je to „kulturno“ delo tedaj, ko je nesrečni Tugomer uskočil k Nemcem; in celo tisočletje se to delo nadaljuje. Zlogolke ptice napovedujejo tudi zadnjim ostankom skorajšnji narodni pogin. Ali res ni rešitve? Mladezen je upazen naše žizni — je rekel Levstik. To velja tudi o Lužičanih. Slovenci se še dosti zanimamo za žalostno usodo polabskih Slovanov, priča: Jurčičev „Tugomer“, priča tudi Bogdan Venedova veličastno zasnovana trilogija: „Naš stari greh“, „V smrtni senci“, „Vineta“. Prav je torej, da se seznanimo tudi nekoliko z dijaštvom tega takó nesrečnega slovanskega plemena.

K vsej tej nesreči, da se je število tega rodu takó neizmerno skrčilo na nekaj tisočev, se je pridružila še druga: Lužičani so namreč silno razcepljeni, a žal! ne samó enokratno, temveč kar trikratno.

Prvič: j e z i k o v n o. Res da so en narod, vendar pa govoré dve narečji, ki sta toliko različni, da priprosti Dolnjelužičan ne umeje Gornjelužičana, in obratno. Vsled tega ima ta mali narod tudi dve slovstvi. Kulturno središče Gornjelužičanov je mesto Budišin (Bautzen), Hotěbuz (Kottbus) pa je središče Dolenje Lužice.

Drugič: politično. Gornja Lužica je zvečine vsa podložna saksonskemu kralju, le en del je pod Prusom, Dolenja Lužica pa je vsa pod Prusom.

Tretjič: versko. Dolenja Lužica je vsa do poslednje duše (72.000) evangeljska, protestantska, — Gornjelužičani pa so zvečine katoličani, nekaj pa je tudi tukaj evangelikov. Ta verska razcepljenost pa je gotovo najbolj usodna za narodno življenje Lužičanov. Dogodki zadnjih let govoré dovolj glasno, da je evangeljska Dolnja Lužica narodno-mlačna, in da jo bo nemški živelj, če bo dolnje-lužiška inteligenca takó zaspana, kmalu takó izpodjedel, da jo bo odtrgal od probujene Gornje Lužice ter jo napravil za prav majhen otrov, ki bo kmalu utonil . . . Pri katoliških Gornjelužičanih je duhovščina trdna opora narodnosti; dolnelužiški evangeljski župniki so v narodnem oziru mlačni, pa tudi vedno manj je duhovskega naraščaja, ker evangeljski Dolnelužičan ne daje rad v šolo otrók, zlasti pa ne v duhovski stan. (Slovanský Přehled, IV. č. 5. str. 5 nsl.) Takó blizu sta Lužici druga pri drugi, in vendar v narodnem oziru takó velik razloček! „Izmed vseh lužiških Srbov so katoličani najbolj zavedni, „nejuvĕdomĕlejšĭ“, piše Čeh A. Černý, najboljši poznavatelj Lužičanov, lužiški „Konzul“ ali, kakor bi ga smeli zvati, njih „αἰσχυρογῆτης“, v svojem obzorniku „Slovanský Přehled“ (II. 1. str. 43). Kulturno delovanje katoliških Lužičanov, inteligence sploh, posebe pa dijaštva, kakor bomo takoj videli, je apologija katoličanstva proti protestantovstvu.*)

Najbolje vidiš razloček med delovanjem obojne inteligence gornje- in dolnelužiške, ako obišeš obe duševni središči, Budišin pa Hotĕbuz. V Budišinu vidiš veličastni „Narodni dom“ (otvorjen l. 1899.), ki si ga je ta mali narod postavil skoro sam (le neznatni so bili doneski ostalega Slovanstva). V tem domu prebiva „Matica srbska“, ki pridno izdaja vsako leto svoje publikacije; v njem so nastanili tudi svoj narodni muzej, ki ima jako važen narodopisni oddelek (kustos mu je duhovnik P. Jakob Šewčik). V Budišinu izhaja leposlovni mesečnik „Lužica“, ki jo izvrstno urejuje katoliški duhovnik Miklavž Andricki, najvažnejši sotrudnik pa jej je sedanji najboljši pesnik lužiško-srbski, katoliški duhovnik Jakob Bart, s pesniškim imenom J. Čišinski. Ta je pred vsem lirik; kakor grški Tirtej bodri svoje rojake k narodnemu življenju. V zadnjem času je začel gojiti satiro. — V Budišinu ima sedež tudi jako važno društvo: „Towarstwo Pomocy za studowacych Serbow“, ki ima sedaj okrog 23.000 mark imetja; podporo da le takemu srbskemu dijaku ki z majhnim izdelkom v lužiščini dokaže, da je zmožen svoje materinščine ustmeno in pismeno. V vsaki katol. župniji Gornje Lužice je najmanj po eno društvo. V katoliških cerkvah Gornje Lužice se oznanjuje božja beseda le v lužiščini; katekizem in zgodbe imajo le v srbskem jeziku, tiskane z latinico. Katoliški učitelji gornjelužiški imajo

*) Podatke za razpravo sem vzel iz letnikov „Slov. Přehleda“ II (1899) do VIII (1906). List klerikalcem ni prijazen; Slovenske „klerikalce“ že več let ondi „pegla“ A. Dermota.

že davno svoje vrlo delujoče društvo „Swobodne Zjednočenstwo katolskich wučerjow (učiteljev) serbskeja Lužicy.“

A v evangeljski Dolnji Lužici? Kakor dan pa noč! O „Narodnem domu“ ni duha ni sluha; edini časopis „Braniborski časnik“ dela ad maiorem Prussiae gloriam (Slov. Pr. IV. 7), starejša inteligenca ne dela nič (ibid.). 29 župnij imajo, a samo v dvanajstih (!) izmed teh se pridiga še lužiško, in še to po nemški pridigi!!! Ljudstvo je pobožno, toda pastorji se ne zmenijo zanj. Dolnjelužiški pastorji (in učitelji) imajo zvečine Nemke za žene, po mišljenju so že sami Nemci (Slov. Pr. VII. 2). Ti pastorji nalašč mučijo srbsko deco; v šoli rabijo dvojezični katekizem in zgodbe, tisek je „šwaba“, na eni strani srbski, na drugi nemški. Dokler starši zahtevajo, da jim otroke podučujejo v srbsčini, ni nikdar zaželenega uspeha; če se udajo za nemščino, otroci takoj dovolj znajo, da smejo h „konfirmaciji“. Tako evangeljski pastorji (in učitelji) delajo čisto po vzgledu nemških hakatistov. (Ibid.) Po pravici je vzkliknil na dijaškem sestanku (l. 1904) lužiški katoliški poslanec Avg. Zoba: Srbi smo mnogokrat sami krivi našega propada. Po postavi se morajo otroci učiti v šoli v srbsčini, verouk bi se moral gojiti v srbsčini. Toda evangeljski učitelji zvečine govoré in učé v nemščini. Zvečine so že odpadniki („odrodilci“). — (Slov. Pr. VII. 2, str. 76 nasl.) — Splošni znak Dolenje Lužice pa je: čedalje večji separatizem. Po eni strani se pritožujejo, češ, da Gornjelužičani ne storé nič za svoje brate v Dolenji Lužici, po drugi strani pa niti ne marajo prijeti za roko, ki jim jo bratje ponujajo. Naš stari greh!

Toda pustimo starejšo inteligenco in obrnimo se k dijaštvu! Kako je z dijaško organizacijo v katoliški Gorenji Lužici, kako v evangeljski Dolenji Lužici?

Katoliško dijaštvo gornjelužiško ima dve jako dobro delujoči društvi.

1. „Serbowka“. To društvo ima sedež v Pragi; člani so katoliški gornjelužiški bogoslovci, ki vsi študirajo bogoslovje (nekteri tudi gimnazijo) v Pragi. „Serbowka“ ima že častljivo starost: ustanovljena je bila namreč l. 1846., torej v dobi prve slovanske romantike, ko so v Pragi živeli Čelakovský, Palacký, Šafařík, ko je v Budimpešti oznanjeval slovanski evangelij Jan Kollár; tedaj je živel med Lužičani tudi lužiški največji pesnik Zejler, evangeljski župnik iz Dolenje Lužice. Bil je romantik kakor naš Prešeren. V tisti dobi narodnega navdušenja torej se je porodila „Srbowka“. Letos so dné 15. maja praznovali 60 letnico. Iz tega društva so vzšli Gornji Lužici najboljši buditelji: kanonik Mihael Hornik († 1894), kustos P. Šewčík, pesnik Jakob Čišinski, urednik „Lužice“ Miklavž Andricki, mecenat kanonik Jakob Herrmann, ki se je l. 1866. kot vojak udeležil pruske vojske na Severnem Češkem. Nemškim hakatistom je „Serbowka“ trn v očeh. Preti jej velika nevarnost. Dasi so ustanove narejene edino-le za bogoslovce slovanske narodnosti, jih dobivajo tudi bogoslovci nemške narodnosti, če so le rojeni v Lužici. — Društvo se pridno giblje. Ker se na gimnaziji ne morejo več-

bati v materinščini, se vežbajo pa v društvu. Doslej imajo že skoro šestdeset zvezkov rokopisov, sad marljivosti članov med šolskim letom. Res, da ne rešujejo visokih problemov v teh vajah, marveč jim je še vedno namen: študirati jezik in zgodovino svojega naroda.¹⁾

2. „Włada“. To društvo združuje v sebi katoliške učiteljišćnike v Budišinu. Ker se v šoli učé srbščine le po dve uri na teden, vse drugo pa se predava v nemščini, zato se tudi „Vladovci“ urijo predvsem v materinščini; njih društveno glasilo so „Klasi“, ki so seveda le v rokopisu.

3. V Budišinu je še društvo: Societas Bidissinensis slavica za gimnazijce, ki pa se malo giblje; ustanovil je je sedanji voditelj gornjelužičanov, evangelik prof. dr. Arnošt Muka. Iz letnikov „Slov. Př.“ nisem mogel dognati, so-li člani samo katoličani, ali samo evangeliki. Najbrže oboji.

4. Delavna „Włada“ je vzbudila tudi evangeljske učiteljišćnike budišinske, da so ustanovili (1904) svoje društvo „Swoboda“.

5. Evangeljski bogoslovci iz Dolenje Lužice imajo društvo „Srabia“ v Lipskem; kakor se vidi iz poročil v „Slov. Př.“ društvo samo — spi.

Kako pa delujejo ta društva socialno, na zunaj? Čim večje je bilo navdušenje v društvu med šolskim letom, tem več so tega ognja zanesli o počitnicah dijaki med narod. L. 1874. pa je osnoval dr. Muka nekako „dijaško zvezo“; tega leta so namreč priredila vsa društva skupni dijaški sestanek, „skhazdowanka“ imenovan, v Khrosćicich, središču katoliških Srbov. Od takrat se vrše ti počitniški sestanki še sedaj vsako leto prve dni meseca avgusta in sicer vsako leto drugod, kjer je še bolj treba oživiti narodno zavest. Zlasti prva leta, ko še ni bilo dolnjelužiškega separatizma, so sestanki dobro vplivali. Naj omenim še, da je združeno dijaštvo od l. 1883. do 1891. izdalo na svetlo spise pesnika H. Zejlefa v štirih debelih zvezkih. Uspeh? L. 1900. je ležalo še 4000 zvezkov nerazprodanih, (Slov. Př. III 1, str. 39.).

Ker nimam pri rokah celotne zgodovine lužiško-srbskega dijaštva²⁾, naj slede tu le suha poročila o letnih sestankih zadnjih sedmih let (1899—1905), v kolikor sem jih našel po letnikih „Slov. Přehleda“. Tudi iz teh suhoparnih poročil tisti, ki hoče videti, lahko vidi.

Dijaški sestanek l. 1899 (4.—7. avg.) v Khrosćicich. To leto je petindvajsetletnica, odkar se vršé letni sestanki. Dijakov navzočih 36, gostov 100; zastopani so člani „Serbowke“, budiš. „Włade“, gimnazijska „Societas Budiis“ je poslala enega člana, evang. „Swoboda“ ni poslala nobenega, iz Dolenje Lužice — ni nikogar. Ta abstinenca je napravila mučen vtis. Sklene se, prirediti sestanek prihodnje leto v Dolenji Lužici.

¹⁾ Obširno je popisana zgodovina tega bogoslovnega semenišća lužiškega v monografiji † budišinskega škofa Lusćanskega: „Das wendische Seminar St. Peter auf der kleinselte zu Prag“. Dunaj in Lipsko 1893.

²⁾ Najobširnejše je popisal delovanje lužiškega dijaštva M. Šewćik v „Lužici“ l. 1893. in 1894.; na več krajih je pisal o tej stvari tudi A. Černý.

1900. Sestanek v Wošličku, evang. župniji Dolenje Lužice. Predsednik stud. evang. theol. Pavel Knježek, dolnjelužičkih dijakov zopet — ni. Član „Serbowke“ govori o spisih Zejlefovih. Iz Prage je došel urednik A. Černý, ki navdušeno govori dijakom, naj gredó mej ljudstvo, naj ustanavljajo ljudske knjižnice, naj predavajo. Navzoč je tudi urednik „Lužice“, kaplan Andricki, ki je seboj pripeljal tudi mladeniški pevski zbor iz svoje župnije. — Dolnjelužičkim dijakom polaga lužički αίσουμνήτης tople besede na srce: Dijaki, zgenite se, zadnji čas je za Dolenjo Lužico; vaše obzorje naj se ne omejuje le na vaša ljuba „blata“, ozrite se po slovanstvu, posnemajte vrle Gornjelužičane, ki so pred leti ustanovili časopis „Lipo“ in ima sedaj „Lužico“. (Slov. Př. IV. 7.)

K skupnemu sestanku torej evang. Dolnjelužičanov ni bilo, pač so priredili sami (separatizem!) o božičnih praznikih „Srbski večer“ (serbski wjacor), kjer so bili navzoči: 1 evang. župnik, 10 evang. učiteljev, 5 kand. evang., theol., 1 kand. med., 3 gimn. in 13 evang. učiteljiščnikov. Tu izvemo, da je bilo evang. dolnjelužičsko dijaštvo začelo l. 1894 izdajati „Pratiko“ za ljudstvo in jo izdajalo do l. 1899, a da je izdajanje vstavilo, ker evang. župniki ne podpirajo narodnega podjetja, temveč rajši širijo med ljudstvom nemške koledarje. (Slov. Př. II 10, str. 483.)

1902. Letni sestanek v Lazu, Gorenja Lužica. Budišenskih gimnazijcev ni več, ker jim je baje prepovedano, imeti svoje društvo; evang. učiteljiščnikov „Swobode“ tudi ni. Dolnjelužičana zopet nobenega, niti predsednika ne, ki je bil določen iz Dolenje Lužice. „Slovanský Přehled“ pripominja: „Gornji Lužičani imajo pravi pojem o narodnosti, drugi pa ne!“ (V 1, str. 49.)

1903. Sestanek v Malešecich, dve uri severno od Budišina. To leto je nenavadno mnogo dijakov navzočih — seveda iz Dolenje Lužice zopet nikogar. Najboljša poročila imata praška „Serbowka“ in budišinska „Włada“, ki je s svojo energijo dosegla, da je prišlo na sestanek tudi osem evang. učiteljiščnikov iz „Swobode“. Tudi gimnazijci in realci iz Budišina so prišli.

1904. Sestanek v Gornjem Vujezdu (6.—8. avg.) Dolnjelužičana zopet nobenega. To je že samomor! Govor urednika Mil. Andrickega: Pred enajstim leti, ko je bil shod tukaj, so dijaki zasedli komaj eno mizo; danes je nad 100 dijakov, in tudi ljudstvo umeva njih težnje in je prišlo. Le Vujezd sam je slabo zastopan, ker vsled nebrižnosti evang. župnikov in učiteljev otroci in mladi ljudje še ne umejo več srbščine. (VII 2. str. 76.)

1905. (5.—7. avg.) sestanek srbskega dijaštva v Lazu, Gornja Lužica (Prusko). Toda poročila so žalostna, kajti delovali sta le dve društvi: Katoliška „Serbowka“ v Pragi in katoliška „Włada“ v Budišinu, evang. „Sorabia“ je imela dva člana, evang. „Swoboda“ je spala, „Societas Budiss.“ je imela izmed 36 v Budišinu živečih gimnazijcev lužičkih le majhno število organiziranih. „O srbska mati, kakó si grešila, ker si svoje otroke také slabo

vzgojila! Glej, Tvoje dete se posmehuje jeziku, ki bi ga bila Ti morala kot dragocenost globoko vsaditi v srcé“. Tako kliče neki dijak v „Srbskich Novinach“. (Slov. Př. VIII, 1.).

Katoliška inteligenca lužiška je delavna, zavedna, evangelijska pa je „ospala a netečna“, ta glas odmeva vedno in vedno v imenovani slovanski reviji (VII 1). Iz te kratke črtice pa se tudi vidi, kakó se bori in deluje tudi daleč tam gori na severu slovansko - katoliško dijaštvo za dva ideala, vero in narodnost. Lahko rečemo: „Katoliški Slovan povsod brate imá!“

Dr. Jožef Debevec.

Nekdaj in sedaj.

Nekdaj. Bilo je pač drugače. Duh mi plava v ono bajeslovno dobo, ko so se ljudstva otresla svoje poldivje narave in koprnela po nečem zadovoljujočem. Kakor slepec, ki je nesrečen sredi belega dne, tako so tavali pradedje naši v temi zmot in nevednosti. Niso našle njih globoke duše v poganstvu onih vse zadovoljujočih sil, ki polnijo prazna srca in zdravijo bolne duše. Težko je bilo čakanje tega ljudstva po rešenju in luči.

In tedaj se je razlilo od vzhoda solnce resnice. Šinili so žarki tudi preko naših pokrajin. Toda ni bilo dano našim očetom, da bi bili mogli takoj umeti sladkost nove vere, zakaj v znamenju meča so jim hodili jemati pravice, ki so bili po zunanje privrženci Krista, a v dušah volcje.

Istočasno sta potovala dva tujca od vzhoda na severozahod in kjer sta se vstavila, sta sejala seme Gospodovo. Klanjal se jima je Moravec in Slovenec, zakaj v jeziku ljudstva, ki ju je poslušalo, sta učila — blagovestnika sv. Ciril in Metod . . .

Ž njima začenjajo anali pionirjev prosvete in kulture za nas Slovence. Svetovni preobrat, bojni pohodi, ljudska preseljevanja so drvela nad poljanami naših dedov. Narod živi v svojih slavnih možeh in seme svetih bratov je ostalo. Obstoje Sloventstva je v najtesnejši zvezi s Kristovo vero. Kakor pa je vdaril vihar na čedo sv. bratov in so bežali, tako je zavladal v sedanjih dobah odpor proti njim, ki so stali na braniku ljudske prosvete in jezika!

Kdo je govoril vsa stoletja na srce slovenskemu kmetu? Na koga so se obračali tlačitelji, da pokoji uporna gibanja ljudstva? Duhovnik je bil, saj je le njega ubogala slovenska „srenja“, njega ljubila. Njenih staršev sin, umel je svoje brate in jim bil oče in voditelj.

Kdo je zanesel kulturo italških vseučilišč v prostore Slovenije. Dijakteolog, ki je romal v Padovo in Florencijo in na Dunaj in se vračal velik a ljubeč v teptano, zaostalo in siromašno domovino.

Kdo je lastnoročno vodil vrste neorganiziranih kmetov nasproti Turku, kdo podžigal pogum? S križem v roki, z ognjeno besedo so stali na ozidju samostanov in taborov junaki naših Čestohov. —

Izvršujoč vrlo važni moment, braniti slovensko ljudstvo pred nasiljem krivih ukov, združila je duhovščina nevede veliki problem v svoj delokrog, problem odpora proti potujčevanju. Blasfemično se vpije: Žgali so knjige slovenske, dokazalo se pa ni, ali je bil, ali bi bil luteranizem v dobro narodno našemu ljudstvu. Knjige katoliških duhovnikov so se prezrle, pozabilo se je, da menda vendar v oni dōbi niso katoliški duhovniki propovedovali v latinščini ampak istotako kot „heroji Trubarji“ v slovenščini.

Slučajnost dobrotvornosti egoistov blesti kot objektivna resnica v knjigi naše zgodovine. Zasluga pisateljev dobe protestantovske je zgolj slučajna in efemerna, dokazuje samo fakt, da je bilo v oni dobi edino le duhovščina v stalno postala narodu rešitelj-voditelj, quod demonstrandum!

Naših šol ustanovitelj je duhovnik! On je zadržal, kakor zadržuje še dandanes po Koroškem, Štajerskem, Beneškem naval tujinstva in potujčenja.

Ko je leta 1848. zavel pomladni duh med narodi, začel je duhovnik prvi vršiti socialno delo. Ustanavljal je društva, čitalnice, posojilnice, nosil sploh vse narodno delo na svojih ramah. Skromen povsod, velik samo v delovanju.

Tako nekdej! A sedaj? Pač vršijo slovenski duhovniki z isto vnemo svoj veliki poklic, toda, kaj jim vrača narod? Izlegla se je iz sebičnih namenov cela vrsta ljudi, ki blatijo nje, katerih ne dosejajo ne v delu, ne v ljubezni do narodnega dela. Tiste besede: preganjali vas bodo ... gredo po tolikokratnem ponavljanju zopet v izpolnjenje! Nekdaj so knezi in motgotci klicali na pomoč veroučitelje, da krote z božjimi uki in opomini divjo človeško naravo, ki se ne dá ukrotiti z mečem in vrvjo. Dandanes se preganjajo njihovi nasledniki iz božjih hiš, odrekajo se jim najelementarnejše pravice, trgajo se od ljudstva, ki jih ljubi in je vdano dedov idejam in pravic. Umevno, da proti taki sili treba protisile. A te oni nočejo, jemljejo jo za uzurpatoriško silo — obrambo napadenih.

Očita se duhovščini na Francoskem indiferentnost. Naši se ne more, ne, dejstva zgodovinska pričajo dovolj jasno. Samo bojevitost se naglaša od strani nasprotnikov, šovinizem in slično. V koliko je to natolcevanje in zafrkavanje upravičeno, klasičen slučaj.

Zapuščina Prešernova je zgorela, zažgati jo je dal duhovnik-izpovednik! Taki so! Zdaj pa stoji dokazano, da o tem niti govora ni, da je bilo kaj takega sploh nemogoče.

Drzna tolpa hoče uničiti naš narod moralno, iztrgati mu svetinje, ki sta mu jih poklonila blagovestnika, zatajiti zgodovino in resnico, da je bil

pojem narodnosti, narodnega dela v Slovencih najtesneje zvezan s pojmom krščanstva in njega služabnikov.

III. slovenski kat. shod protestira proti takim napadom na najsvetejše ustanove vere in cerkve. On ponese med svoje brate in sestre bakljo poguma, ki naj užge v vseh srcih iskreno željo po krščanskem napredku in narodni samozavesti: Na delo za Boga in domovino! ¹⁾

F. Švara.

Doneski k taktiki moderne družbe.

Ni se težko boriti z nazori moderne družbe možu, ki je prepričan o resničnosti krščanske vere, ni mu težko ovreči dokazov, ki jih navaja enostranska veda kakor faktorje, ki nimajo namena nekaj dokazati, temveč edino samo ovreči, omajati resnice, ki jih uči in veruje vanje tisočletij zgodovina in prebivalstvo vsega ozemlja. Igra se s frazami moderna družba, in fantomi mračnih filozofov - poetov so se ji priljubili. Zakaj premodri so otroci te zemlje in morejo obdati z gloriolo svetosti abotno mesenost in frivolno kupčijo.

Šibki pa so v ognju dokazov in udejstvovanju svojih nazorov. Konsekvenc ne poznajo, ne marajo za cilj in lažejo sami sebi. Radikalnost so napisali na prapor prej, ko so pomislili pomen besede. Ali je radikalno to! Pravice hočejo in delajo krivico, objektivni so in zamečejo namenoma vsako manifestiranje neubogajočih jih vrst. Vsakemu priznavajo enakopravnost, samo njihovi frazi naj se ukloni posamnik in družba.

Domovino ljubijo in črtijo delavne može, ki si ne morejo nič, da so sinovi krščanskih mater in pa malo konsekvantnejši in nesebičnejši in globlji. Zidati hočejo in podirajo. Merilo jim je Nietzsche: Potrite do skrajnosti in potem dvignite in osrečite!

Kdaj je en duh ustvarjal zgodovino, ni li tek časa porajal iz sebe vodje in nadljudi? Priznajo lbsena — nevrasteničnega starca, in Krista in carja Rima so pametno zamolčali. Vsesplošna kultura, seve v kolikor detrimenti non capiat Anglež!

Pa so časi, ko so kljub temu nevarni, zakaj smejal bi se mi vsakdo ko bi rekel: Nevarnejši je potnik kakor ropar in lopov. In tudi lopovi imajo svojo taktiko, in ta je zato nevarna družbi, ker se je sama ne sme posluževati.

¹⁾ Slov. katol. shod naj ukrene potrebno, da se duhovniku, kakor zahteva to njegov stan, odloči v družbenem življenju mesto, ki mu pristaja. Suplenti imajo pravico, da se vozijo v drugem razredu železniških vozov. Duhovnik pa je izpostavljen večkrat javnemu nasilstvu v vozovih tretje vrste. Kje pravica, kje dostojnost? Uredništvo.

Je v naravi krščanstva, da se samo brani in trpi, ni da bi jemala in razdirala. Ljubav so napadli in mislijo da so močni, ako jih ta ne zmelje.

Boga imajo, pa kakega! Lepšega si ni mislil Mohamed, in ne Luter oznanjal kmetom! Vsak si ga prikroji po svoje, ta si ga misli v rdeči oni v modri suknji, vsem pa je menda samo na jeziku. Ko je vstal svoje dni na nekem shodu mož in dejal: Poznam enega iz Vaše srede, ki ne čita teologičnih knjig zato, ker se boji, da ga prepričajo, so rekli: Ni nam mar zanj, mi smo Slovenci in za Italijane se ne brigamo!

In še imenitni se dozdevajo sami sebi in ponosni so na svojo taktiko. Otročiči, nihil novi sub sole, Lukian je že to znal in mnogi drugi do Voltaireja in dandanes se vse to zahteva od vsakega žurnalista!

Pošteni so sicer, nasprotnika pa ne uvažujejo med take, ki zasluži, da se mu meri pravično. Če ne morejo drugače mu vsaj obleko skušajo onesnažiti in obleka tudi stane. Radikalni — ko poljski židi! Radikalni moderni Rimljani!

Filozofija je velikega pomena zanje. Vse poznajo, vse duhove in mislece samo Tomaž ima zanje prenerodno ime, Aristotel je pa pisan v prehudi grščini. Renan jim je ustregel, Didon je samo fanatičen menih.

Splošni vedi! Zgodovino poznajo. No to je njih subjektivno prepričanje, da cerkev zgodovine ne sme imeti, zlasti ne kulturne. Zadivijo se včasih umotvorom Rome in Louvra, ob skladih Kolinskega doma in bazilike Sv. Petra pa računajo — demokrati — po Iškarijotovo, kake vsote so zakopane v zidovju.

Saj bi se jim človek smejal, ko bi ne bilo prežalostno! Fantazijo imajo in njih anali se pišejo po ložah in zelo objektivno in brez virov! Mirabonda fantasia!

Čute imajo vrlo dobro razvite, kakor je to potreba vojaku. Vidijo, česar ni treba, samo ob gotovih prilikah in razmerah kaj spregledajo. Slišijo vse, samo ko jih kdo praša odločno za mnenje, so gluhi. Čutijo predobro, da so preslepljeni in nočejo čutiti, da slepijo. Okusili so med uživanja in so ga proslavili življenjski filozofiji. Vohajo noč in dan, da izvohajo žrtev in jo razmesarijo!

Orožje njihovo: Fraza, sila in ironija! Taktika židov! Njih bojno polje: beznice in shajališča propalih, cerkvâ se žalibog ne morejo posluževati, zato bi jih pa najraje podrli.

Njihova reklama: kolportaža gnoja, nesramnost in zavijanje; prijatelji so jim močni in zlobni, poštenih malo.

Njih ideali: Teh nimajo!

